

Apostolisen palatsin Sala Bologna

Tapio Markkanen

Bolognan yliopiston kanonisen oikeuden professori Ugo Buoncompagni (1502–1585) valittiin paaviksi 1572. Nimekseen hän otti Gregorius XIII. Gregoriuksen keskeinen tavoite oli saada protestantit palaamaan katolisen kirkon helmaan, mutta nykyisin hänet muistetaan ehkä paremmin kalenteriuudistuksen toimeenpanijana. Katoliset maat siirtyivät gregoriaaniseen ajanlaskuun 1582 siirtymällä lokakuun 4. päivästä suoraan lokakuun 15. päivään ja korjaamalla karkauspäiväsääntöä, niin että päivämäärät eivät liukuisi vuodenaikojen suhteen, kuten se siihen saakka käytetyssä Julius Caesarin 46 eaa. käyttöön määräämässä juliaanisisä ajanlaskussa tapahtui (Markkanen 2016).

Ruokasali tähtitaivaan alla

Paavi Gregorius oli perimmältään oikeusoppinut, mutta hänellä oli laaja kiinnostus myös tähtitieteeseen, johon kalenteri luonnollisesti perustui.

Caprarolassa, kuutisenkymmentä kilometriä Roomasta pohjoiseen, Villa Farnesen *Sala del Mappamondon* taivas herätti paljon ansaittua huomiota ja ihastusta valmistuttuaan 1575. Gregorius tuli paaviksi 1572. Hän rakennutti apostoliseen palatsiin kolme vuotta myöhemmin Sala Bolognan ruokasalikseen Lorenzo Sabatinin suunnitelmien mukaan. Sen seinää koristaa Gregoriuksen syntymä- ja yliopistokaupungin yksityiskohtainen kartta ja perspektiivinäkymä, sen kattoa tähtitaivas. Sen tekijänä pidetään Giovanni Antonio Vannosino da Varese, jonka siis arvellaan maalanneen myös Villa Farnesen tähtitaivaan. Sala Bolognan katon esitystapa ja väritys tuovat etsimättä mieleen Villa Farnesen taivaan. Caprarolassa sommittelu on kuitenkin ilmavampi ja tähtitaivaan karttakuva tarkempi. Kalenteriuudistuksen toimeenpannut Gregorius lienee ollut siinä määrin

Kuva 1. Paavi Greorius XIII:n muotokuva Lavinia Fontana (1552–1614). Kuva: Wikimedia Commons.

astronomian pauloissa, että halusi ateroidakin tähtitaivaan alla.

Viisi vuotta myöhemmin paavin palatsi sai kolmannen galleriansa, *Galleria delle Carte Geografichen*. Lähes kaksisataa metriä pitkän gallerian seiniä koristavat kartat. Ne esittävät Italian eri osien maantieteen, mutta myös katolisen kirkon historian marttyyrien ajasta universaaliseen maailmanvaltaan. Karttojen päätekijä oli Vanosino da Varese.

Kuva 2. Apostolisen palatsin sisäpihalle näkyy Vatikaanin ensimmäinen tähtitorni, jota kutsutaan Tuulten torniksi, *Torre dei Venti*. Alun perin sen yli kerros oli avoin taivaankappaleiden havaitsemista varten. Galleria suljettiin 1500-luvun lopulla ja otettiin muuhun käyttöön. Kun kuningattaremmme Kristiina luopui kruunusta 1654 ja muutti Roomaan, paavi majoitti hänet Tuulten torniin, kunnes hän lähti Vatikaanista, teki pienen kierroksen ja saapui virallisesti Ikuiseen kaupunkiin. Kuva: Tapio Markkanen.

Kuva 3. Vatikaanin ”salaisen arkiston” sisäpiha matkalla Sala Bolognaan.
Kuva: Tapio Markkanen.

Sala Bologna sijaitsee apostolisen palatsin kolmannessa kerroksessa, johon Vatikaanin museossa vieraileva yleisö ei pääse. Suomen edustustolla Pyhän istuimen tykönä on vanhastaan erinomaiset suhteet, niinpä ei ole ainutkertaista, että tutkijoille ovat ovet avautuneet lähteiden äärelle, jotka ovat yleensä pysyneet suljettuina.

Sala Bologna on ollut monessa käytössä. Se on ollut Pyhän Istuimen pääministerin eli kardinaalivaltiosihteerin työhuone. Viime aikoina siinä on julkistettu myös katolisen kirkon uudet pyhimykset.

Kun sain asumisoikeuden Suomen Rooman-instituutissa tutkiakseen Rooman pohjoispuolella, Caprarolassa sijaitsevan Villa Farnesen *sala del mappamondon* tähtitaivaskattoa (Markkanen 2012), kerroin

instituutin intendentti Simo Örmälle toiveestani päästä tutustumaan apostolisen palatsin Sala Bolognan taivaskattoon. Hän lupasi tehdä parhaansa. Kesällä 2016 Örmä ilmoitti, että lupa on myönnetty ja asumisoikeus instituutissa on varattu syyskuun alkuun. Sitten vain lentolippua varaamaan.

Sala Bolognan ja Caprarolan Sala del Mappamondon vertailua

Sala Bolognan salin katon alareunaa kiertää friisi, johon on kuvattu muun muassa Nooa poika, Set poikineen, Atlas, egyptiläinen jumala Thot sekä antiikin tähtitieteilijöistä Ptolemaios ja Aratos. Mukana on myös Espanjan kuningas Alfonso X (Ceccarelli & Aksamija 2011), jonka toimeksiannosta valmistettiin 1200-luvun puolivälissä Tolodossa aina 1600-luvun alkuun käytetty tähtiluettelo. Sitä oli tapana kutsua Alfonsoon tauluiksi.

Sali restauroitiin äskettäin Bolognan kaupungin museon johdolla ja suuren bolognalaispankin tuella, ja samalla aiheesta julkaistiin upeasti kuvitettu kirja (Ceccarelli & Aksamija 2011). Kirjan kuvan perusteella Sala Bologna on pienempi kuin Caprarolan karttasali. Sala Bolognan mitat ovat 15 m x 9 m.

Taivas on Sala Bolognassa jokseenkin samassa asennossa kuin Caprarolan karttasalissa. Tähtikuvioiden esityksissä on eroja. Bolognan Iso koira ja Pikku koira ovat valkoisia, Iso koira on Caprarolassa harmaa. Taivaan laajin tähdistö, *Argo navis* eli argonauttien laiva, on Caprarolassa esitetty kokonaisuutena ja toisinpäin kuin Vatikaanissa. Sala Bolognan kartassa laivasta esitetään lisäksi vain peräpuoli, kuten perinteen mukaan kuuluukin. Eläinrata näytetään zodiakin kuvioiden avulla nauhana, joka kiertää taivaan aaltoillen. Linnunrata on molemmissa taivaissa osoitettu savumaisena nauhana, joka näyttää alkavan Aran eli Altтарin kuviosta ja päätyvän siihen taivaan aaltomaisesti kierrettyään. Viimeistään Ison karhun Otavaa katsellessa huomaa, että molemmissa taivaankartoissa taivasta katsotaan ulkopuolelta, kuten kartoissa oli tapana jopa 1600-luvun alkuun saakka (Markkanen, 2012).

Caprarolan taivaalla ovat tähdistöjen lisäksi Zeus/Jupiter salamoinen sekä Faeton. Ovidiuksen mukaan Faeton uskoi olevansa auringonjumala Helioksen poika: Faeton lähti tapaamaan isäänsä auringon nousun edellä nelivaljakolla, jonka hallinnan hän menetti. Faeton suistui Erdanus-jokeen. Sala Bolognassa ei taivaalla näy Zeusta, mutta Faeton on siellä kuvattuna onnettomuutensa hetkellä suistumassa vaunuistaan. Sala Bolognan taivaalla tähdet on kuvattu ehkä ”luonnollisemmin” kuin Caprarolassa, joskin molemmissa on siroteltu ylimääräisiä tähtiä tarpeen mukaan.

Kuva 4. *Sala Bolognan* tähtitaivas. Kuvan vasemmassa alakulmauksessa Ison koiran ja Pikku koiran kuviot. Niistä oikealle näkyy Argonauttien laivan peräosa, kuten perinteen mukaan kuuluu. Ylhäällä Otava, joka näkyy kuin taivasta katsottaisiin ulkopuolelta. Linnunrata aaltoilee vaakasuorassa. Oikealla alhaalla Faeton suistuu valjakostaan tuohon.
Kuva: Tapio Markkanen.

Kuva 5. Villa Farnesen katto Caprarolan *Sala del Mappamondosa*. Argonauttien laiva on esitetty kokonaisena ja käännettyssä asenossa Sala Bolognaan verrattuna. Caprarolassa lisäksi vasemmassa yllälaidassa Zeus lentää salamoineen kotkallaan ratsastaen.
Kuva: Tapio Markkanen.

Kuva 6. Sala Bolognan taivaskattoa kiertää sen alapuolella friisi, johon kuvattu myös antiikin arvostettu tähtitieteilijä Ptolemaios oktantteineen, jolla hän on mitannut taivaankappaleiden välisiä kulmia.
Kuva: Tapio Markkanen.

Tekijä kiittää jälleen Suomen Rooman Instituutin intendentti Simo Örmää monien ovien avaamisesta ja hyödyllisistä neuvoista.

Kirjallisuutta

Ceccarelli, Francesco e Aksamija, Nadja (2011) *La Sala Bologna nei Palazzi Vaticani*. Venezia.

Markkanen, Tapio (2012) Tähtien turvatit. Teoksessa Minna Laukkanen (toim.) *Roma XI — Villa Lanten Ystävien vuosikirja*. Villa Lanten Ystävät – Villa Lantes Vänner ry., 62.

Markkanen, Tapio (2016) Taivas basilikassa. Teoksessa Minna Malja (toim.) *Roma XV — Villa Lanten Ystävien vuosikirja*. Villa Lanten Ystävät – Villa Lantes Vänner ry., 47.